

Origin and Functions of Chinese Seasonal Festivals Qingmingjie and Chongyangjie

Evelina Hein

Department of Chinese Studies at Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Произход и функции на китайските календарни празници Цинминдзие и Чуняндзие

Евелина Хайн

Катедра Китаистика към Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Author note:

Evelina Hein <https://orcid.org/0000-0002-7769-8414>

Evelina Hein is Chief Assistant Professor, Dr. at Chinese Studies Department, Sofia University “St. Kliment Ohridski”

She has no known conflict of interest to disclose.

Correspondence, concerning this article should be addressed to Evelina Hein, Sofia 1303, 79 Todor Alexandrov Blvd, Center for Eastern Languages and Cultures, Sofia University “St. Kliment Ohridski”. Email: hein@uni-sofia.bg

Бележки за автора:

Евелина Хайн <https://orcid.org/0000-0002-7769-8414>

Евелина Хайн е гл. ас. д-р. в катедра „Китаистика“ на Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Няма конфликт на интереси.

Кореспонденцията, свързана с тази статия да бъде адресирана до Евелина Хайн, София 1303, бул. Тодор Александров №79, ЦИЕК. Email: hein@uni-sofia.bg

Резюме

В статията се анализира връзката между китайския народен календар и фундаменталния за китайската религиозна и социална традиция култ към прародителите. С цел изясняване на ролята на народния календар за формиране на традиционната култура се инструментализира теорията на китайския философ Ли Дзъхоу за етапите от човешката еволюция и цивилизация като процес на „седиментация“. Представят се два конкретни примера с календарните празници Цинминдзие и Чуняндзие, посветени на посочения култ. Описват се произходът, историческото развитие и функциите на двата празника в контекста на култа и развилата се от него традиционна за Китай култура на синовната почтителност (*сяо*). Стъпвайки върху модела за двойната структура на синовна почтителност на Бедфорд и Йе, авторът предлага съответен модел за анализ на двата празника като двойка от кореспондиращи си ритуални комплекси, удовлетворяващи фундаментални психологически и социални потребности, по начин, обусловен от културата на китайската етническа общност Хан.

Ключови думи: Китай, календарни празници, култ към предците, синовна почтителност сяо, традиции

Abstract

The article analyses the connection between Chinese folk calendar and the fundamental to the whole religious and social tradition of China ancestor worship. With the aim to clarify the role of folk calendar in the formation of the traditional culture, the author makes use of the theory of the Chinese philosopher Li Zehou about the development stages of the mankind evolution and civilization as stages of a process of sedimentation. The article presents two examples with the seasonal festivals Qingming and Chongyang, both dedicated to the ancestor worship. Origin, development and functions of this festivals are traced in the context of the ancestor worship and the culture of the filial piety (*xiao*), based on the latter. The author uses the Dual Filial Piety Model, developed by Bedford and Yeh and creates a consequent model for describing the functions of the festivals Qingming and Chongyang as a binary complex of corresponding rituals. These rituals are analysed as fulfilling basic psychological and social needs of the members of

the Han ethnic community in connection to the specific background of the culture of filial piety (*xiao*).

Keywords: China, seasonal festivals, ancestor worship, filial piety xiao, traditions

ARTICLE INFO:

Original Article

Received: 09, 03. 2022

Revised: 20, 03. 2022

Accepted: 30, 03.2022

**Произход и функции на китайските календарни празници Цинминдзие и
Чуняндзие**

Китайските календарни празници като изследователски обект

Нарастващата нужда от ориентация в когнитивността и ценностите, възприети в китайската цивилизация прави необходимо изследването на „общите модели на културата“ (Bronner, 2007, p.3), проявяващи се във всички аспекти на китайския социален живот. Авторът на настоящата статия изхожда от разбирането за традиционността като една от основните характеристики на китайската цивилизация, а също и от фолклористичната постановка за универсалното значение на всяка традиция като „човешка необходимост от идентичност“ (Bronner, 2007, p.viii). В такъв контекст изследването, чиито резултати настоящата статия представя, избира за свой обект традиционните китайски календарни празници, а за конкретен предмет на анализ – функциите на два от тях (Ден за почитване на гробовете - *Цинминдзие* и Ден на двойната девятка - *Чуняндзие*). Тези празници са анализирани като специфична проява на култа към прародителите, фундаментален за формирането на китайската религиозна култура и на традиционната социална организация в Китай. От такъв ракурс, а също и поради функционалната близост между религията като „един от първичните начини за предаване на културна традиция“ (Long, 2005, p.7328) и фолклора (тоест традиционната народна култура) като набор от „народни идеи – миросгледни единици“ (Dundes, 1971, pp. 93-96) посочените празници са разгледани като част от комплексен механизъм за акумулиране и възпроизвеждане на устойчив набор от знания, миросгледни нагласи и модели на поведение, необходими за съществуването на китайската етническа общност Хан. В резултат от проведения анализ на произхода и историческото развитие на двата празника, както и с оглед на наблюденията върху някои техни съвременни форми, се предлага **модел** за описанието им като двойка от кореспондиращи си ритуални комплекси, които гарантират актуалност за култа към прародителите и развилата се от него култура на синовната почитателност (*сяо*).

Прилагането на посочения модел за описание на предмета на изследване позволява да се отговори на следните въпроси: Какъв е произходът на китайския селскостопански

народен календар и какви функции изпълнява той във формирането на китайската традиционна култура? Какъв е произходът и смисълът на култа към предците? Кое позволява конкретните два календарни празника да бъдат разгледани като семантична цялост, функционираща като циклична проява на култа към прародителите? Как в двата празника са отразени основни за китайската традиционна култура принципи за организация на социума (йерархичност, социална кохезия и човешко сътрудничество)? Кои са механизмите посредством които двата празника удовлетворяват потребностите на традиционната общност от връзка с кръговрата на живота и от междуличностна връзка и социална принадлежност.

На тази основа се достига до заключението, че Денят за почистване на гробовете (*Цинминдзие*) и Денят на двойната девятка (*Чуняндзие*), както в исторически план, така и в съвременността функционират успешно като механизъм за удовлетворяване на два типа психологически и социални потребности на китайската етническа общност Хан: а) потребността от междуличностна обвързаност и произтичащата от това хоризонтална социална хармония и б) потребността от интеграция на индивида в йерархичната структура на китайското общество (тоест от баланс по социалния вертикал) и от справяне с проблемите на междупоколенческото общуване и грижата за старите хора.

Настоящата статия се базира на резултати от изследване в рамките на проект „Местните празници: ресурс на локалните общности за справяне с кризи“, финансиран от ФНИ – МОН (КП-06-Н45/5 от 30.11.2020 г.).

Китайският народен (селскостопански) календар

Всеки един народен календар, базиран върху вековно наблюдение на природните цикли, конституира за придържащата се към неговия ритъм етническа общност определен начин на живот в унисон с тези цикли. Обвързаността на народния календар с редица други фактори (исторически, икономически и социални) дава основание той да бъде разглеждан като съществен елемент от специфична за всяка страна „културно-психологическа формация“ (в терминологията на китайския философ Ли Дзъхоу). Тази формация или структура е един от трите модуса на процеса „седиментация“ (*дзидиен*), с помощта на който Ли описва човешката еволюция като хуманизиране на природата, а

колективната човешка памет - като динамично акумулиране на опитност (Tie, 2020; Rošker, 2018). В китайската културно-психологическа формация, фундамент за селскостопанския народен календар (*нунли*) е древната система от 24 „соларни периода“ (*дзиеци*) – сегменти от годината, определени в съответствие с движението на Слънцето по еклиптиката (UNESCO, 2016). Соларните периоди, включващи по три обикновено петдневни подразделения, носят различни названия в зависимост от метеорологичните условия през дадените петнадесет дни и свързаните с тях селскостопански дейности: „начало на пролетта“, „дъждовни води“, „пробуждане на насекомите“, „пролетно равноденствие“, „ясно и светло време“, „дъждове за петте злака“, „начало на лятото“, „малко пълнозърние“, „сеитба на зърното с осил“, „лятно слънцестоене“, „малка горещница“, „голяма горещница“, „начало на есента“, „край на горещините“, „бяла роса“, „есенно равноденствие“, „студена роса“, „осланияване“, „начало на зимата“, „малък сняг“, „голям сняг“, „зимно слънцестоене“, „малък мраз“ и „голям мраз“ (UNESCO, 2016). Ядрото на тази система се заражда през вековете от управлението на династия Източна Джоу (770 – 256 г. пр. Хр.). Окончателно 24-те соларни периода са установени през династия Западна Хан (206 г. пр. Хр. – 24 г. сл. Хр.) Този народен календар се формира постепенно като част от традиционното познание за околната среда на човешките общности, обитаващи региона по течението на Жълтата река (Хуанхъ) и е използван векове наред като времева рамка за селскостопанската дейност и ежедневието на хората там (UNESCO, 2016; CSSN, 2015). Постепенно в канавата на това древно колективно познание са втъкани редица други елементи, така че в резултат от многовековен исторически процес се формира комплекс от календарни обичаи и празници, придаващи цикличен характер на социалния и религиозен живот на традиционната китайска етническа общност Хан.

Култът към прародителите

В праисторията на народите от Източна Азия, както навсякъде по света, важна роля като предшественик на всички форми на религиозност изиграва тотемизмът. Приема се, че изначалната функция, приписвана на тотема, е да създава и да закриля живота (Eihhorn 1976, I, pp. 2 – 3). Като цяло, отношението на хората към тотема в праисторическата епоха е свързано с представата за него като за свръхестествен благодетел, който обаче трябва да

бъде подтикван по съответстващи начини към оказването на желаните благодееия. Тази нагласа се запазва и в развилия се по-късно на тази база култ към прародителите.

Когато представата за тотема като извор и гарант на животворните сили постепенно отстъпва пред съзнанието за мястото на човека и по-специално на мъжа като носител на жизненото начало, на мястото на тотемната общност идва кланът, а водачът на клана поема ролята на създател на живота. Тук могат да се търсят наченките на вярата в съществуването на душата като преносител на животворната сила на водача. Тази необходимост от гаранции за ненакърнимостта на жизнените сили на групата е важен фактор за възникването на култа към прародителите (Eihhorn, 1976, I, p.5).

Приема се, че за религиозните вярвания и практики в Китай през неолита (ок. 10 000 г. пр. Хр. – 2000 г. пр. Хр.) (Lu, 2013) до династия Шан включително (ок. 1600 г. – 1046 г. пр. Хр.) са характерни именно развилият се от тотемизма култ към прародителите, анимизмът и шаманизмът (Johnson, 1989, pp. 34 – 44). Писмените паметници от тази епоха, познати като „надписи върху кости, използвани при гадателни ритуали“ (*дзягууън*) свидетелстват, че по това време култът към прародителите вече е достигнал разцвета си и представлява „център на религиозния живот на хората от (държавата) Шан“ (Eihhorn, 1976, II, p. 6). Известно е обаче, че още векове преди появата на тази държава, дарове за мъртвите са били поставяни вътре в гробовете и върху тях, както това показват археологическите находки. Смята се също така, че повечето гробове и ритуални места са били разполагани по планинските склонове или по възвишенията в близост до селищата (Eihhorn, 1976, II, p. 6).

Погребването в планината като завръщане към прародителя е практика, за която свидетелства и съчинението, съдържащо най-богата информация за древната китайска митология – „Каталог на планините и моретата“ (*Шанхайдзин*), формирано като писмен текст в периода V в. пр. Хр. – III в. сл. Хр. В раздела „Каталог на южните земи между моретата“ (Свитък десети) се казва: „Планината на Лазурния Чинар (Цану). На южния ѝ склон е погребан Прародителят Шун. На северния – Прародителят Карминено-червен (Данджу)“ (Belivanova, 1985, p. 92). Пак според „Каталога“ „земната столица на Прародителя“ е в свещената планина Кунлун (Belivanova, 1985, p. 30). Очевидно е, че

представата за Прародителя като център и начало на етноса се свързва с представата за планината като негово местообитание и тази връзка се е запазила и до днес в избраните за анализ два народни празника, както предстои да бъде показано.

През описаната епоха култовата дейност, свързана с прародителите, е упражнявана единствено от официални лица (първоначално от водача на клана, а след това от владетеля-жрец) като част от системни идеологически ритуали, обслужващи държавната легитимност. В хода на историята обаче се появяват и се развиват народни обичаи и ритуали, в голяма степен кореспондиращи си с държавното култово дело. Така култът към прародителите се практикува вече не само във висшите социално-икономически слоеве – политическия елит, а сред всички групи от населението. В резултат на това многовековно развитие култът се вкоренява дълбоко в самата тъкан на китайския народен календар.

Според китайската традиция прародителят (*дзусиен*; *дзудзун*) е „обожествен или издигнат до благороднически статут починал член на семейството, който ритуално бива наново включен в семейния живот“ (Johnson, 1989, p. 35). За прародителите се вярвало, че представляват изключително важна част от живота на своите потомци. В съответствие с двойствеността на щастието като отсъствие на вреда и изобилие на полза (Hein, 2013, pp. 117 – 121), живите потомци се стараели посредством редовното изпълнение на възпоменателни ритуали и поднасяне на жертвени дарове да гарантират постоянното благоразположение на предците си и тяхната закрила, но също и да предотвратяват евентуално вредно въздействие от тяхна страна върху личното и груповото си благоденствие.

Тук е необходимо да се посочи един важен за настоящия анализ аспект на ритуалите: „Ритуалите [...] са заредени със символизъм и са подкрепени от космологични обяснения. Въпреки, че ритуалното поведение изглежда забулено в загадъчност, посланието [...] е ясно: участието в ритуалните действия сигнализира изповядването на моралните ценности, кодирани в самия ритуал.“ (Sosis & Ruffle, 2004, p.111). Като част от култа към прародителите били изпълнявани ритуали на много равнища: като се тръгне от свещеното семейно задължение за възпоменавање на семейните предци, мине се през ритуалите за поклонение към прародителите на клана и се стигне до култа към

прародителите на цялата етническа група и на държавата (например към Жълтия прародител (император) Хуанди и Огнения прародител (император) Йенди, смятани за митични предци на китайския етнос Хан, самоназоваващ се и в наши дни „синове и внуци на Йенди и Хуанди“. Тази многопластова система от ритуали спомагала за постепенната интеграция на индивида в традиционната общност и осигурявала на всички нейни членове съзнание за етническата им принадлежност. Изглежда, че прародителите били възприемани като фактор за съществуването на своите потомци, еднакъв по важност с природните условия, социалната уредба и икономическата ситуация в която потомците им живеели. Това може да обясни защо в рамките на китайския народен календар (аналогично на държавното култово дело) практикуването на култа към прародителите е издигнато по значимост до стриктното следване на природните закони и цикли.

Този контекст позволява употребата на понятието „ноетично“ при описание на народните обичаи и ритуали, посветени на прародителите. Названието идва от гръцката дума νοῦς (nous) - „ум, разсъдък“, но този ум във философията се разграничава от дискурсивното мислене и се отнася до интуитивното познание за вечни същности и изначални принципи (Britannica, 2022). Тази дефиниция е в унисон и с обяснението за „ноетично“ на психолога и философа Уилям Джеймс. Ноетичното, според Джеймс, е характеристика на мистичните преживявания, описани по следния начин: „Макар да са толкова подобни на емоционалните състояния, изглежда че мистичните състояния са същевременно и състояния на познание за тези, които ги преживяват. Това са състояния на проникване в дълбините на истината, непостигнати от дискурсивния интелект [...] и по правило носят със себе си странно усещане за авторитет [...]“ (James, 1902/1999, p. 253). Значението на понятието „ноетично“ си кореспондира и с разбирането за народните обичаи и ритуали, посветени на прародителите, като корпус от кодирани колективни познания и опитност. Този корпус съществува на границата между рационалното и емоционалното, между колективното съзнавано и несъзнавано на традиционната общност, на която той осигурява канал за мистично преживяване на връзката с предците, активирано посредством календарните празници. Ритуалите, изпълнявани циклично в рамките на народния календар, поддържат у традиционната общност усещането за

съществуване в хармония (*хъсие*) с вселената, разбрана като динамичен континуум живот-смърт. Както в елитарната, така и в народната китайска култура хармонията традиционно е приемана като ключов фактор за безпрепятственото функциониране на човешкото общество. По тази причина между култа към прародителите и следването на природните цикли и закони в народния календар съществува тясна, макар не винаги експлицитна връзка.

Така очертаната смислова дълбочина на култа към прародителите придава допълнително значение и на календарните празници Цинминдзие и Чуняндзие в контекста в който те са представени на официалната интернет-страница „Корпус от данни за етническата култура в Китай“ (China Minzu Cultural Resources, 2017). Там Денят за почистване на гробовете и Денят на двойната девятка са в група от общо единадесет народни празника, посочени като най-значими за китайската етническа група Хан в наши дни. При вглеждане в списъка става очевидно, че шест, тоест повече от половината от изредените празници по същество са свързани с култа към прародителите. Въпросните празници са Пролетният празник (*Чундзие*), Празникът когато драконът навдига глава (*Лунтайтоу*), празникът Цинмин (*Цинминдзие*), Празникът на духовете (*Гуейдзие*), Празникът на двойната девятка (*Чуняндзие*) и Празникът на зимното слънцестоене (*Дунджъдзие*). При всеки от тях се извършват специфични ритуални действия, но общата им функция е поддържането на връзка с прародителите като източник на благоденствие за живите им потомци и като съюз със свещената нефрагментирана от разума Вселена (снимка 1).

Снимка 1

В деня на Пролетния празник храмът на Нефритения Буда в Шанхай също се изпълва от желаещи да се помолят на Небето, Земята и предците за здраве и благополучие.

(Снимка © Йорг Хайн)

В този контекст последващият анализ на произхода, историческото развитие и съвременното практикуване на Деня за почистване на гробовете (*Цинминдзие*) и Деня на двойната девятка (*Чуняндзие*) явява определен смислов и функционален паралелизъм между двата празника в рамките на народния календар и позволява да се направи заключението, че те взаимно се допълват и функционират като бинарна релация (тоест двойка от кореспондиращи си ритуали).

Празникът Цинмин – ден за почистване на гробовете

Цинминдзие е най-емблематичният от всички китайски празници, посветени на прародителите и изобщо на мъртвите. Той се чества всяка година в началото на април в Китай и в китайската диаспора по света. В традиционната китайска култура този празник съответства функционално на отбелязваните в християнството дни за почитане на мъртвите Вси светии и Задушница. Съществен аспект от значението на празника за китайците от етноса Хан е ролята му на културен ресурс за преодоляване на екзистенциалната криза, произтичаща от сблъсъка със смъртта. Ритуалите, изпълнявани по време на Цинминдзие, функционират като механизъм, удовлетворяващ психологическата потребност смъртта да бъде осмислена и приета като част от естествения природен цикъл.

Могат да се посочат множество локални варианти на празничните ритуали, изпълнявани във връзка с Цинминдзие, но общо за всички тях е едно основно ритуално действие – почистването на гробното място. Другият неотменен ритуал е колективното поклонение пред гробовете на предците с поднасяне на дарове като благовония, ритуални копия на банкноти, цветя, плодове, ястия и хартиени макети на предмети, смятани за нужни на покойниците в Отвъдното (Wu & Cesarino, 2019). Обичайното място за изпълнение на тези ритуали са гробните места, но в дните около празничния ден хартиените жертвени дарове се изгарят и по улиците в населените места (снимка 2).

За да се разбере ролята на Цинминдзие в китайския народен календар е необходимо да се проследят неговите корени в древната китайска култура. Това позволява да бъдат разграничени три основни смислови компонента, напластявали се в хода на историческото му развитие и формирали съществуващия и в наши дни празничен комплекс.

Първият компонент е самото название „Цинмин“, свързано с горепосочената календарна система от 24 „соларни периода“. „Цинмин“ (буквално „ясен и светъл период“) е петият поред от соларните периоди и неговото начало се пада в дните 3-ти, 4-ти или 5-ти април, тоест в период от годината, когато природата навлиза в нов жизнен цикъл. В контекста на традиционното разбиране за Вселената като континуум живот-смърт е напълно логично честването на новата пролет и на новия жизнен цикъл.

Снимка 2

Изгаряне на ритуални пари вечерта преди Цинминдзие на един от булевардите в Пекин (Снимка © Йорг Хайн)

Вторият основен компонент в семантиката на Цинминдзие е древният Празник на студената храна (*Ханишъдзие*). Широко разпространено е обяснението, че той е възникнал в провинция Шанси като местно възпоменание за смъртта на Дзие Дзътуей – сановник от царство Дзин, живял през VII в. пр. Хр. и останал до смъртта си предан на своя владетел.

Освен легендарното обяснение съществуват и редица научни хипотези относно произхода на *Ханишъдзие*, като всяка от тях обвързва с различни древни практики обичая в празничния ден да не се пали огън и съответно да се яде само студена храна. Независимо от неясния си произход, по времето на династия Тан (VII – X в. сл. Хр.) *Ханишъдзие* вече е широко разпространен в Китай и в цяла източна Азия като честване на новата пролет и поклонение пред прародителите. По-късно възпоменателните ритуали от *Ханишъдзие* биват включени в празничните дейности за *Цинминдзие* и постепенно Празникът на студената храна губи самостоятелността си и е почти забравен (Zhang, 2009).

Третият семантичен компонент от Цинминдзие е също древен празник, честван на третия ден от третия лунен месец и познат като Празника в деня Шансър (*Шансърдзие*).

Предполага се, че той съществува от края на периода Пролети и есени (770 – 476 пр. Хр.) през династия Джоу (Zhang, 2011, p.17). Името „Шансъ“ буквално означава „първият ден съ“ тоест денят, в чието название за първи път в месеца се появява знакът съ от дванайсетичен цикъл, известен като „Земни върви“ (*Диджъ*) и използван в съчетание с други десет знака от цикъла „Небесни стволоче“ (*Тиенган*) за отбелязване на времето в древен Китай (Yan, 2021). Според някои легенди празникът Шансъ чества рождения ден на божеството Сиуанму – Владетелката – Майка на Запада, за която митовете разказват, че отглежда прасковите на безсмъртието в градината си в свещената планина Кунлун. Според други теории честванията в деня Шансъ са посветени на рождения ден на вече споменатия Жълт прародител (император) Хуанди (Zhang, 2011, pp.17 – 18). Знае се също така, че в древността имало традиция на този ден хората да се потапят в реки или езера с надеждата да отмият влиянието на злите сили, натрупали се през старата година – мотив, запазен в съвременния обичай в деня на Цинминдзие да се излиза за разходка сред природата. Както се случило и с древния празник *Ханигъдзие*, в крайна сметка обичаите, практикувани в деня Шансъ, постепенно се обединили с ритуалните дейности в първия ден от соларния период Цинмин.

От анализа на трите основни компонента на Цинминдзие става ясно, че лайтмотивът им е взаимната обвързаност между живота и смъртта като елементи от един динамичен континуум. Това обяснява постепенното сливане на компонентите в един празничен комплекс, честваш мъртвите прародители и възраждането на живота в природата (снимка 3).

Снимка 3

Поклонение пред урните на починалите близки в пекиния гробищен парк „Бабаошан“ в деня на празника Цинминдзие (Снимка © Йорг Хайн)

Бидейки пресечна точка между жизнения цикъл на индивида и календарния цикъл, съобразно който традиционната етническа общност организира битието си, празникът Цинминдзие функционира успешно като механизъм за постепенното интегриране на индивида в социума и за включване на човешкото съществуване (индивидуално и групово) в по-висшия порядък на вселенската цикличност. Това обуславя и изключителната жизнеспособност на Цинминдзие в съвременното ни, актуален пример за която е успехът, с който традиционните ритуали за почитане на мъртвите по време на празника се „дигитализират“ и трансформират в условията на пандемията от КОВИД-19 (Hein, 2021).

Чуняндзие – празникът на двойната девятка

Древният празник Чуняндзие (букв. Празник в деня, когато силата Ян се удвоява) се различава по смисъл от съвременния си наследник, наречен Празник на старостта (*лаониендзие*) или Празник на старите хора (*лаожъндзие*). Почитането на възрастните е съществен елемент и в древния Чуняндзие, но съвсем не най-важният, а само един от цяла поредица компоненти, свързани с древните религиозни вярвания и селскостопанския календар.

Празникът Чуняндзие се отбелязва на деветия ден от деветия месец по традиционния китайски календар. Според китайската нумерологична традиция, водеща началото си от най-древния класически текст „Книга на промените“ (*Идзин*) (Нон, 2019) девет е число, изразяващо активния принцип Ян (противопоставен на пасивния Ин), така че деветият ден от деветия месец се приема за граничен момент. Тогава енергията на Ян достига апогея си и по логиката на трансформацията на противоположностите, неминуемо започва да отстъпва пред нарастващата енергия на Ин. На базата на това разбиране през вековете съдържанието на празника се е развило и обогатило с редица ритуални елементи.

Корените на Чуняндзие са в древната китайска практика, наесен след прибирането на реколтата ритуално да се отправя благодарност към Небето, Земята, прародителите и всички други божества за даровете им и да се измоли от тях здраве и дълголетие (Liu, 2019). Би могло да се каже, че Чуняндзие е възникнал по същността си като празник на плодородието.

В историческата хроника „Пролети и есени от господин Лю“ (*Люшъ чунциу*) от края на III в. пр. Хр. е посочено, че в древността през деветия месец на годината след прибирането на реколтата, владетелят изпълнявал ритуали и поднасял на Небето и на прародителите жертвени дарове, за да изрази признателността си за получената благодат (Lü, et al., 2000, p. 207).

Празничният ритуален комплекс през този последен есенен месец е споменат лаконично в „Записки за ритуалите“ (*Лидзи*) в раздела „Указания за дейностите по месеци“ под името „опитване на есенния урожай“ (*циучан*), с което се има предвид поднасянето на зърно и други ястия от новата реколта на божествата и прародителите (Liu, 2019). В най-древната антология на китайска поезия „Книга на песните“ (*Шъдзин*), където са събрани народни песни и ритуални песнопения от вековете на династия Западна Джоу (XI – VI в. пр. Хр.) за есенните ритуали се казва: „Щом падне сланата през деветия месец природата посърва, зърното е прибрано от хармана, стопаните се сбират, колят свиня и овен, вдигат чашите от биволски рог, веселят се и си пожелават здраве и безкрайно дълголетие“ (Liu, 2019). В „Книга на песните“ са включени и други ритуални песни, където подробно се изреждат даровете за Небето, Земята и прародителите, а също и молитвите за дълголетие (*шоу*), отправяни към всички тях (Liu, 2019). Очевидно мотивът за дълголетието е съществен елемент от древния празник, редом с признателността към божествата и прародителите за щедростта им.

В древните текстове не се посочва определен ден за провеждане на ритуалното приключване на земеделския сезон, а само, че това се случва през последния есенен месец. Предполага се, че деветият ден от този месец е официално определен за провеждане на ритуалите по времето на династия Източна Хан (25 – 220 г. сл. Хр.). Има сведения, че последният владетел от тази династия давал угощение на придворните си в деня Чунян в чест на празника на плодородието. През този период възникват и основните народни обичаи и ритуални действия, свързани със смисъла на празника като символично приключване на селскостопанския цикъл и отправяне на молитви за здраве и дълголетие към всички божества, включително и към прародителите. Има писмени свидетелства, че през III – IV век сред народа вече е популярно разбирането за деветия ден от деветия

месец като благоприятен ден за измолване на дълголетие заради омофонията между думите „девет“ (дзиу) и „дълъг“ (дзиу). В съчинението от IV век „Разнообразни записки от Западната столица“ авторът Гъ Хун съобщава, че още по времето на ранната династия Хан (206 пр. Хр. – 25 сл. Хр.) празникът на двойната девятка вече се е чествал сред народа и че са се спазвали обичаите за закичване с глогови клонки, ядене на оризов сладкиш, наречен „Двойно Ян“ (чунянгао), пиене на хризантемов ликьор (дзюхуа дзиу), наричан и „ликьор на дълголетието“ (чанишоу дзиу) – всичко това с надеждата да се постигне дълголетие и здраве. Към тези обичаи най-късно през IV в. сл. Хр. се добавя и изкачването в планина или на висока кула (дън гао) (Liu, 2019). Функциите на всички посочени обичаи могат да се обобщят като гаранция за избягване на зловредни влияния, смятани за обичайни при приближаване на зимата и за акумулиране на благотворна енергия посредством измолването на закрила от прародителите.

Така например изкачването в планина или на висока кула е ясен отзвук от древния култ към планината като местообитание на мъртвите предци. Закичването с клонка от глог има апотропейни функции, изведени вероятно от лечебните му свойства при заболявания на дихателните пътища, обичайни за късната есен. Хризантемовият ликьор също се смята за прочистващ тялото и ума от зловредни влияния, а самата хризантема (дзюхуа) е символ на сезона есен и на почитта към мъртвите прародители. Приготвянето и яденето на сладкиша чунянгао, често деветслоен, също е свързано с надеждата за здраве и просперитет на домочадието.

Една народна легенда, записана за пръв път през VI в., обобщава основните ритуални действия, извършвани в Деня на двойната девятка. Според тази легенда по времето на династия Източна Хан (25-220 г. сл. Хр.) живял младежът Хуан Дзин, чиито родители умрели от заразна болест, опустошила много селища. Хуан Дзин усвоил от известен даос в планината магически умения, нужни да унищожи демона и се върнал в родния си край тъкмо на деветия ден от деветия месец. По заръка на даоса, Хуан Дзин извел домочадието си в планината, закичил всички с клонки от глог и им дал да пият хризантемов ликьор като защита от демона. Когато вечерта семейството се прибрало в къщи, видели, че домашните животни са умрели. Даосът обяснил, че добитъкът е станал

изкупителна жертва и е покосен от заразната болест вместо хората. Накрая Хуан Дзин успял с вълшебен меч да унищожи и самия демон (Guo, 2018).

Надеждата за здраве и дълголетие е демонстрирана и в ритуалната грижа към старите хора, обвързана със сезона есен и с празника Чуняндзие. В споменатото съчинение „Записки за ритуалите“ се съобщава, че във вековете на династия Джоу през есента владетелят дарявал бастун и каша на старците като израз на грижа и уважение към преклонната им възраст. Подобни сведения има и в „История на династия Източна Хан“ където се споменава и за данъчни облекчения, правени от владетели от династия Джоу за старите хора (Liu, 2019).

Както по време на всички традиционни празници така и по време на Чуняндзие освен осъществяването на контакта с Божественото, посредством ритуалите протича и интензивен процес на социализиране в рамките на групата, честваша празника. В исторически план съзнанието за сакралността на народните празници като цяло отслабва, вярата в магическия им характер избледнява, а се усилва техният светски характер. В този смисъл обичаите, свързани с Чуняндзие, могат да бъдат разглеждани и като действия, удовлетворяващи потребността от поддържане на социалните контакти между членовете на етническата общност.

Тук може да се търси и обяснение за трансформацията на празника Чуняндзие, познат в съвременен Китай като Празник на старите хора. Първата официална промяна на названието му е направена през 1942 година, когато правителството на Република Китай (1912 – 1949) обявява деня Чунян за Празник на физкултурата. Аргументи за това са открити в традицията на този ден хората да се изкачват в планината или просто нависоко. Празникът на физкултурата е изоставен със създаването на Китайската народна република (КНР) през 1949 година. По-късно, в края на 80-те години на XX в. във връзка с изострящия се проблем със застаряването на населението и нарастващата нужда от мерки за поощряване на грижите за старите хора особено по селата, правителството на КНР открива в древния празник Чуняндзие потенциал за поощряване на традиционната за Китай култура на синовната почитателност (*сяо*). През 1996 година Пекин обявява деня Чунян за празник на старите хора в града, като същевременно там е публикувана и

първата в Китай разпоредба за правата на хората на възраст над 60 години. Инициативата скоро е подета и в други градове. През 2012 г. в приетия „Закон за закрила правата на старите хора“ денят Чунян е обявен за национален Ден за честване на старостта (NPCPRC, 2012). Това решение е в унисон с цялостната държавна политика за справяне с проблемите на застаряването и тежестта на грижите за старите хора – процес, започнал още в края на 20 век и превърнал съвременен Китай в „застаряващо общество“.

Празниците Цинминдзие и Чуняндзие като двойка от кореспондиращи си ритуали

Съпоставката между обстоятелствата на възникване, мястото в народния календар, функциите и развитието на обичаите и ритуалите от празниците Цинминдзие и Чуняндзие, показва определена комплементарност между двата празника. Начинът по който в тях се отразяват традиционни за Китай принципи за организация на социума, както и начинът по който те отговарят на човешките потребности от връзка с кръговрата на живота и от социална принадлежност, могат да бъдат оценени като функция на култа към предците и на развилата се от него култура на синовната почителност (*сяо*). На базата на „модела за двойната структура на синовна почителност“ на Бедфорд и Йе (Bedford & Yeh, 2019, p.4), в настоящата статия се предлага съответен модел за описанието на двата празника като двойка от кореспондиращи си ритуали.

Комплементарността между Цинминдзие и Чуняндзие се проявява на различни нива:

Първо, позициите на двата празника в рамките на народния календар дават основание те да бъдат разглеждани като двойка кореспондиращи си семантични комплекси. И двата празника се честват в момент на смяна на сезоните, като Цинминдзие отбелязва началото, а Чуняндзие – края на земеделския цикъл. Известно е, че в народната традиция Цинминдзие е наричан и „пролетно жертвоприношение“ (*чундзи*), а Чуняндзие – „есенно жертвоприношение“ (*циудзи*). Връзката между тях се демонстрира от характерния и за двата празника обичай да се излиза сред природата – по време на Цинминдзие, тоест в първия ден от соларния период Цинмин се извършва първото за новата година ритуално

„стъпване сред зеленината“ (*та цин*), а по време на Чуняндзие се извършва ритуалното „сбогуване със зеленината“ (*цъ цин*) в края на есента.

Второ, названията и на двата празника са свързани с древната представа за допълващите се противоположности Ин и Ян. Названието Цинмин (Ясен и светъл) бележи началото на възход на активното начало Ян, а названието Чунян (Двойно Ян), тоест апогей на началото Ян, бележи повратния момент след който постепенно се усилюва пасивното начало Ин.

Трето, култът към прародителите присъства в семантиката и на двата празника, макар и с различни акценти. Той определя цялостната ритуална дейност при Цинминдзие, акцентираща върху връзката с Отвъдното, като по този начин ритуално се удовлетворява потребността от връзка с динамичния континуум живот-смърт. При Чунян почитта към мъртвите прародители също е налице като част от благодарността към Божествените сфери, както бе описано по-горе, но през вековете тази почит постепенно отстъпва пред демонстрацията на синовна почитателност *сяо* към живите родители и грижата за здравето на всички членове от традиционната общност. Както бе показано по-горе, празничните действия и в двата случая включват изкачване в планината или на високо място - отзвук от древния култ към планината като обител на мъртвите прародители.

Четвърто, обичаите и ритуалните действия в двата празника могат да бъдат разгледани като единен механизъм за удовлетворяване на две фундаментални психологически потребности – от пълноценни междуличностни отношения (тоест от своеобразна хоризонтална хармония в социума) и от социална принадлежност и колективна идентичност в строго йерархичната система на китайското общество (тоест от баланс във вертикалната структура на отношенията). На тези две потребности съответства и психологическата структура на поведението, подчинено на моралния принцип за синовна почитателност (*сяо*). Този принцип и развилата се от него култура на поведение се корени именно в култа към прародителите.

Потребността от междуличностна обвързаност кореспондира с нагласата за връзката родител – дете като равнопоставени отношения между две личности, независимо от техните социални роли. Потребността от социална принадлежност и от групова

идентичност от друга страна кореспондира с нагласата за придържане към социалните норми и за вписване в тях. Според модела на Бедфорд и Йе, в психологията на поведението, конформно с изискванията на *сяо*, съществуват два фактора, които съответстват на два ключови атрибута на синовната почитителност – реципрочност (взаимност) и авторитаризъм (Bedford & Yeh, 2019).

Синовната почитителност, основана на взаимност в отношенията родител-дете се развива от дълбоката емоционална връзка между родител и дете в ежедневно им общуване. Тази форма на синовна почитителност включва както емоционалната и духовна загриженост за родителите, породена от дълбоката признателност за тяхната родителска грижа, така и физическите и финансови грижи за остарелите родители. Тази синовна почитителност отговаря на психологическата потребност за пълноценна свързаност между два индивида в отношението родител – дете и обикновено се проявява в доброволната грижа на децата за техните родители като израз на искрена обич (Bedford & Yeh, 2019).

Синовната почитителност, основана на авторитарен модел на отношенията родител-дете се ръководи от покорство спрямо ролевите задължения, основани на семейната йерархия. Тази форма на синовна почитителност включва потискането на собствените желания с цел съобразяване с желанията на родителите, които са по-високопоставени в семейната йерархия. При тази синовна почитителност се поставя акцент върху продължаването на рода и поддържането на семейната репутация. Синовната почитителност, основана на авторитарен модел на отношенията родител-дете се проявява посредством нормативните реакции на децата, стремящи се да удовлетворят родителските изисквания и отговаря на потребността от социална принадлежност и групова идентичност (Bedford & Yeh, 2019).

Реципрочността и авторитарността са два аспекта в китайската култура на синовната почитителност, които съществуват в индивида във взаимно преплитане поради специфичното историческо развитие на понятието *сяо* и е напълно възможно да функционират едновременно в различна степен в зависимост от обстоятелствата (Bedford & Yeh, 2019).

Изхождайки от така анализираната психологическа структура на синовната почитателност, става възможно да се конструира модел, описващ взаимно допълващите се функции на празниците Цинминдзие и Чунянцзие. В този модел и двата празника удовлетворяват както потребността от равнопоставена междуличностна обвързаност, така и потребността от социална принадлежност и групова идентичност. Разликата тук също е в акцентите, които традицията поставя: Ритуалните действия, изпълнявани по време на празника Цинминдзие, в по-голяма степен отговарят на психическата потребност на участниците от социална принадлежност и групова идентичност. Култът към прародителите активира в участниците авторитарния аспект от синовната почитателност и така позволява на потомците да се включат в строго йерархичната система на китайското общество, на върха на която по дефиниция стои прародителят или съответно управляващият общността. По този начин Цинминдзие става едно от средствата за гарантиране на споменатия по-горе баланс във вертикалната структура на отношенията. От друга страна, ритуалните действия по време на празника Чунянцзие в по-голяма степен отговарят на психическата потребност от равнопоставената междуличностна обвързаност, въплътена в реципрочния аспект на синовната почитателност към живите родители. Това създава за участниците възможността да изградят пълноценни междуличностни отношения и така празникът спомага за поддържането на споменатата хоризонтална хармония в социума. В допълнение е необходимо да се посочи, че и двата празника предоставят разнообразни възможности за създаване и поддържане на социални контакти, което също допринася за укрепването на съзнание за принадлежност към групата.

Съществуват и други паралели и подобия между Цинминдзие и Чунянцзие, но анализът им би надхвърлил рамките на настоящата статия.

Заклучение

Анализираните в настоящата статия два празника са удачен пример за функциите на календарните празници като част от комплексен механизъм на традиционната култура за удовлетворяване на разнообразни психологически и социални потребности на членовете на общността и за справяне с кризи: в случая с Цинминдзие това е екзистенциалната криза, възникваща при сблъсък със смъртта, а в случая с Чунянцзие

това е кризата на общуването между поколенията. В известен смисъл Цинминдзие и Чуняндзие се явяват комплементарни помежду си в „покриването“ на двете традиционни сфери на човешкото съществуване – сакралното и профанното, като по този начин спомагат за пълноценния живот на индивида и на общността.

Използвана литература

- Bedford, O., & Yeh, K-H. (2019). The History and the future of the psychology of filial piety: Chinese norms to contextualized personality construct. *Frontiers in Psychology*. 10 (100), 1 – 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00100>
- Belivanova, B. (1985). *Katalog na planinite i moretata. Nebesata pitam*. [Classic of Mountains and Seas. Asking Heaven]. Nauka i izkustvo Press.
https://knizhen-pazar.net/sold_products/books/800992-katalog-na-planinite-i-moretata-nebesata-pitam
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia (2013). nous. *Encyclopedia Britannica*.
<https://www.britannica.com/topic/nous>
- Bronner, S. J. (Ed.). (2007). *Meaning of folklore: The analytical essays of Alan Dundes*. University Press of Colorado.
<https://doi.org/10.2307/j.ctt4cgrzn>
- China Minzu Cultural Resources webpage (2017). *Hanzu chuantong jieri*. [Traditional festivals of the Han ethnic group.]
<http://www.minwang.com.cn/mzwhzyk/674771/682393/682394/671482/index.html>
- China Academy of Social Sciences (CSSN). (2015). *Ershi si jieqi de youlai*. [The Origin of the 24 solar terms.]
http://www.cssn.cn/zt/12755/52576/52065/201506/t20150617_2038977.shtml
- Dundes, A. (1971). Folk ideas as units of worldview. *The Journal of American Folklore*, 84(331), 93 – 103.
<http://home.iscte-iul.pt/~fgvs/Dundes%201971.pdf>
- Eichhorn, W. (1976). *Die alte chinesische Religion und das Staatskultwesen*. [The ancient Chinese religion and the state cult.] E. J. Brill.
https://brill.com/view/title/761?qt-qt_product_details=2

- Guo, J. (2018). *Jiuyue jiuri Chongyangjie tanyuan*. [Exploring the origin of 'Double Ninth Festival Chongyangjie]. China Folklore Network. <https://www.chinesefolklore.org.cn/web/index.php?Page=2&NewsID=18147>
- Hein, E. (2013). Never-ending happiness: The concept of well-being in the traditional folk religion of China. *Collection of Papers from the Second International Conference on Chinese Studies 'The Silk Road' Organized by Confucius Institute in Sofia*, 117 – 121. https://confuciusinstitute.bg/images/2020/02/The-Silk-Road_2013.pdf
- Hein, E. (2021). Kitaiskiyat traditsionen praznik Tsinmin (Den za pochistvane na grobovete) kato kolektiven resurs za spravyane s ekzistentsialnata kriza na prehoda mezhdu zhivota i smartta v netraditsionnite uslovia na pandemiyata ot Kovid-19. [Traditional Chinese festival Qingming (Tomb sweeping) as a resource for dealing with the existential crisis between life and death under the non-traditional conditions of the COVID pandemic] *The Silk Road: Collection of Papers from the Sixth International Conference on Chinese Studies 'The Silk Road' Organized by Confucius Institute in Sofia, 4 - 5 June 2021*. 356 – 365. https://confuciusinstitute.bg/images/the%20silk%20road_2021_final_compressed.pdf
- Hon, Tze-Ki, (2019). Chinese philosophy of change (Yijing), In E. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2019 Edition). <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/chinese-change>
- James, W. (1999). *The varieties of religious experience – a study in human nature*. The Web Edition. (Original work published 1902). https://www.academia.edu/7262954/The_Varieties_Of_Religious_Experience_A_Study_In_Human_Nature_Edited_and_Annotated_for_the_World_Wide_Web_by_LeRoy_L_Miller_Summary_of_Contents
- Johnson, J. (1989). *The nature and origin of the taoist underworld of the Han and Six dynasties periods*. [Master's thesis, The University of Saskatchewan]. <https://open.library.ubc.ca/soa/cIRcle/collections/ubctheses/831/items/1.0089073>
- Liu, Z. (2019). Jing lao yu qi shou, Chongyangjie tanyuan. [Honoring the Elderly and praying for longevity, exploring the origin of Chongyang festival]. *Zijincheng* (10), 14 – 33.

<https://www.dpm.org.cn/explode/others/251367.html>

Long, Ch. (2005). Popular religions. In L. Jones (Ed), *Encyclopedia of religion*, (2nd. ed.) (pp. 7324 – 7333). Macmillan Reference USA.

<https://vdoc.pub/documents/encyclopedia-of-religion-2h3d5v7l72h0>

Lu, Tr. L-D. (2013) Neolithic cultures in China. *Oxford Bibliographies*.

<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199920082/obo-9780199920082-0004.xml>

DOI: [10.1093/obo/9780199920082-0004](https://doi.org/10.1093/obo/9780199920082-0004)

Lü, B., Riegel, J.K. & Knoblock, J. (2000). *The annals of Lü Buwei: A complete translation and study*. Stanford University Press.

<https://www.sup.org/books/title/?id=380>

The National People's Congress of the People's Republic of China (NPCPRC). (2012). *Beijingshi laonianren quanyi baozhang tiaoli* [Decree of the city of Beijing on securing the rights of the elderly.]

http://www.npc.gov.cn/zgrdw/huiyi/lfzt/lrqybzfxd/2012-06/26/content_1726221.htm

Rošker, J. S. (2018). Human memory as a dynamic accumulation of experiences. *Ars & Humanitas*; 12 (2), 135 – 148.

<http://dx.doi.org/10.4312/ars.12.2.135-148>

Sosis, R. & Ruffle, B.J. (2004). Ideology, religion, and the evolution of cooperation: field experiments on Izraeli Kibbutzim. In M. Alvard (Ed.) *Socioeconomic Aspects of Human Behavioral Ecology (Research in Economic Anthropology)* 23, 89 – 117.

[https://doi.org/10.1016/S0190-1281\(04\)23004-9](https://doi.org/10.1016/S0190-1281(04)23004-9)

Tie, X. (2020). The moral conception of ‘emotion noumenon’— On Li Zehou’s thought of ‘emotion noumenon’. *Advances in Philosophy* , 9 (2), 50-57.

<http://www.hanspub.org/journal/acpp> <https://doi.org/10.12677/acpp.2020.92008>

UNESCO (2016). *The twenty-four solar terms, knowledge in China of time and practices developed through observation of the sun’s annual motion*.

- <https://ich.unesco.org/en/RL/the-twenty-four-solar-terms-knowledge-in-china-of-time-and-practices-developed-through-observation-of-the-suns-annual-motion-00647?RL=00647>
- Wei, C. (2018). *Suishou jiu xin; gai huo yi chun: Shanxi ren niansuzhong de 'wang huo'*. [At the head of the year changing the fire for the spring: the custom of 'high fire' in province Shanxi]. China Folklore Network.
<https://www.chinafolklore.org/web/index.php?NewsID=17342>
- Wu, K. & Cesarino, L. (2019). *Explainer: Qingming festival – China's annual tomb sweeping day*, Xi'an Jiaotong – Liverpool University.
<https://www.xjtlu.edu.cn/en/news/2019/04/explainer-qingming-festival-chinas-annual-tomb-sweeping-day>
- Yan, F. (1999). *Tiangan Dizhi yi jiazi*. [Heavenly Stems and Earthly Branches – an sexagenary cycle]. Zhongguo wenhuawang.
http://en.chinaculture.org/focus/2009-08/31/content_345446.htm
- Zhang, B. (2009). *Zhongguo minsu tongzhi: jierizhi zhi Hanshijie*. [The Cold Food festival in 'General records of the Chinese folk customs: records of the festivals']. China Folklore Network.
<https://www.chinesefolklore.org.cn/web/index.php?NewsID=4390>
- Zhang, J. (2011). *Zhonghua chuantong jieri: Qingmingjie*. [Traditional Chinese festivals: Qingming festival]. Normal University Press. <https://bg1lib.org/book/16288619/829a6c>